

ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

МОРОЗ Володимир Романович |

УДК 282:172.3(477)“1991/2014”

**ВКЛЮЧЕННЯ ВЧЕННЯ УГКЦ У СФЕРУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО
ЖИТТЯ УКРАЇНИ
(1991 – ПЕРША ПОЛОВИНА 2014 рр.)**

Спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі стародавньої і середньовічної історії
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира
Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
БИСТРИЦЬКА Елла Володимирівна,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
СТОКОЛОС Надія Георгіївна,
Рівненський інститут
слов'янознавства
Київського славістичного університету,
завідувач кафедри всесвітньої історії
та країнознавства;

кандидат історичних наук,
ГУРА Олексій Анатолійович,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка,
старший викладач
кафедри історії України.

Захист відбудеться «7» квітня 2015 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.161.03 в Інституті філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Інституту філософії
імені Г. С. Сковороди НАН України за адресою: 01001, м. Київ,
вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розіслано « » березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук, доцент

О. В. Бучма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Система світоглядних орієнтирів, базована на християнських цінностях, у центрі яких зафіксовано примат Бога як Творця суцього і Церкви як спільноти вірних, що виконують його настанови, неодноразово виступала каталізатором впливу на перебіг історичних процесів в Україні та світі. Деструкція СРСР та здобуття Україною незалежності стали потужною декларацією ціннісного пріоритету свободи у всіх сферах суспільного життя, зокрема релігійній. Унаслідок цього Українська Греко-Католицька Церква (далі – УГКЦ) здобула умови для розвитку, посіла вагоме місце на конфесійній карті.

Масштабні соціальні зміни в Україні, детерміновані світоглядною кризою, колапсом політичної й економічної систем попередньої доби, спонукають її Церкви осмислювати реалії і пропонувати шляхи подальшого розвитку соціуму. УГКЦ також зайняла чітку суспільну позицію, спираючись на соціальну доктрину Католицької Церкви і власну духовно-культурну традицію.

У сфері суспільних відносин УГКЦ декларує необхідність виконання імперативу любові до Бога через служіння ближньому. Відтак основою соціальної позиції УГКЦ стало утвердження гідності людини як її екзистенційної цінності. У соціальних настановах Церкви міститься тлумачення природи суспільних відносин, які вона переводить із горизонталі «людина–людина», притаманної буденній свідомості, у систему «людина–Бог–людина», де Бог виступає гарантом непорушності цінностей. Осмислюючи специфіку вітчизняних реалій, УГКЦ демонструє вкоріненість у її ідентичність, осягаючи національну проблематику, сфери державно-церковних відносин та громадянського суспільства у світлі християнських морально-етичних настанов. Це дає підстави стверджувати, що УГКЦ перебуває на етапі формування власного соціального вчення.

Яскравими виявами вірності настановам УГКЦ з боку мирян і духовенства стала їхня позиція під час Помаранчевої революції 2004 р. і Революції Гідності 2013 – 2014 рр., а також сучасних військових подій на Сході України. Знаменно, що суспільна відповідальність Церкви виявляється в поєднанні критики з конструктивом з метою вирішення низки гострих проблем сучасності. Відтак діяльність УГКЦ є чинником впливу на вітчизняний політикум, інституції громадянського суспільства.

Необхідність комплексного дослідження процесу становлення соціального вчення УГКЦ, а також віх його імплементації у сферу суспільно-політичного життя України є важливим завданням історичної науки, зокрема її релігієзнавчого сегменту. Студіювання процесів становлення соціального аспекту вчення УГКЦ дає змогу осмислити її діяльність у попередні періоди та на сучасному етапі, з'ясувати її роль і місце в масштабних суспільних трансформаціях пострадянської доби, характер та динаміку внутрішнього розвитку спільноти, напрями діяльності її членів, а також визначити тенденції та діапазон впливу УГКЦ на перебіг соціо-гуманітарних, громадсько-політичних та ментальних процесів в Україні в майбутньому. Водночас актуальним є подолання вкорінених стереотипів щодо УГКЦ, зокрема її сприйняття як «штучного утворення», привнесеного ззовні,

оскільки це залишається одним із гальмівних факторів міжконфесійного діалогу в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах тем «Релігія і церква в Україні в контексті світових релігійних процесів» 0112U006677 ТНПУ імені Володимира Гнатюка, а також «Інституалізаційні процеси в сучасних релігіях: загальні закономірності та особливості українського контексту (2012 – 2014 рр.)» 0112U008020 Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розкриття специфіки включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя України впродовж 1991 – першої половини 2014 рр. за допомогою комплексного історико-релігієзнавчого аналізу.

Досягнення мети зумовлює розв'язання наступних завдань:

- з'ясувати витоки, етапи та специфіку становлення соціального вчення УГКЦ;
- дослідити сутність і специфіку соціальних настанов УГКЦ;
- охарактеризувати еволюцію суспільної компетенції Церкви та її підходів до державно-церковних відносин;
- з'ясувати пріоритети та проблеми взаємин УГКЦ і держави;
- дослідити витоки, віхи формування та імплементацію у вчення УГКЦ концепції «Київської Церкви»;
- визначити основні етапи еволюції та зміст настанов УГКЦ щодо обов'язків вірних у суспільно-політичній сфері, реалізації громадянами виборчого права та відповідальності влади перед народом.

Об'єкт дослідження – вчення УГКЦ¹ у процесі його включення через діяльність її інституцій та вірних у суспільно-політичне життя України впродовж 1991 – першої половини 2014 рр.

Предметом дослідження є засади, практичні аспекти та динаміка включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя України вказаного періоду.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1991 – першої половини 2014 рр. Нижня межа зумовлена здобуттям Україною незалежності, коли УГКЦ отримала можливість вільно розвивати власне вчення. Верхня межа пов'язана з Революцією Гідності в Україні та розгортанням масштабного військового конфлікту на її Сході, що справило помітний вплив на соціальну складову вчення цієї конфесії.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію сучасної України.

Методи дослідження. Дослідження проводилося на стику низки дисциплінарних утворень релігієзнавства, зокрема історії релігії, політології релігії, філософії та історіософії релігії в рамках методології соціально-гуманітарного наукового пізнання. Для виконання завдань дослідницької програми важливим був доробок теоретиків соціальної історії Р. Козеллека, П. Розанвалона, школи критичного раціоналізму, зокрема К. фон Байме. Значимими для дисертації стали праці низки українських істориків, філософів, політологів, культурологів, зокрема

¹ З метою всебічного дослідження теми, окрім документів, де тлумачено соціальні проблеми, використано джерела богословсько-антропологічного, аскетично-морального і морально-пасторального характеру.

А. Арістової, Е. Бистрицької, В. Єленського, А. Колодного, О. Лисенка, М. Поповича, О. Реєнта, О. Сагана, В. Смоля, Н. Стоколос, О. Уткіна, Л. Филипович, Н. Яковенко, П. Яроцького та інших.

Цілісність та логічність дослідження досягалася дотриманням загальнометодологічних принципів об'єктивності, системності та історизму, а також релігієзнавчих принципів позаконфесійності і толерантності.

Для вирішення поставлених завдань залучено загально- та конкретно-наукові методи пізнання: аналізу та синтезу, дескриптивний, компаративний та каузальний, індукції й дедукції, неформалізованого аналізу документів. Використання комплексного підходу, а також методів системного та структурного аналізу дозволило вивчити динаміку становлення вчення УГКЦ, його імплементацію у тканину суспільної дійсності. Виокремлення ключових аспектів проблеми здійснено за проблемно-хронологічним методом.

Наукова новизна дослідження. Історико-релігієзнавчий аналіз діяльності УГКЦ та її вірних у сфері суспільно-політичного життя незалежної України дозволяє констатувати, що соціальний аспект її вчення постає як нормативна суспільна теорія. Результативність його імплементації в тканину суспільних відносин країни, на переконання очільників Церкви, детермінована необхідністю захисту гідності людини, що є завданням держави, корелюється із національними чинниками та зумовлює пріоритетний інтерес цієї конфесії до осмислення критеріїв демократії як політичного ладу і форми правління.

Проведене дослідження уможливило обґрунтування низки положень, що відзначаються науковою новизною і виносяться на захист:

- УГКЦ, спираючись на соціальну доктрину Католицької Церкви та на власну духовно-культурну традицію, нині розробляє соціальне вчення – нормативну богословсько-антропологічну систему, що включатиме теоретичне обґрунтування місця особи в суспільстві та визначатиме пріоритети суспільного життя;

- оскільки домінантою цього вчення постає гідність людини, постулюючи модель партнерства як оптимальну для державно-церковних відносин, власну роль у діалозі з державою УГКЦ вбачає в обстоюванні саме гідності людини. Держава витлумачена як асоціація громадян, що покликана покращувати умови їхнього життя. Розвинута концепція влади як служіння спільному добру та відповідальності громадян за долю держави. У тлумаченні УГКЦ державотворчого процесу виділено два етапи: для першого, що тривав упродовж 1991 р. – межі ХХ – ХХІ ст., характерною була оцінка суспільно-політичного дискурсу як загалом прогресивного, тобто такого, що веде країну до свободи і демократії; домінантою ж другого, що окреслюється початком ХХІ ст., став переважно критичний аналіз діяльності представників державної влади і політикуму;

- специфіка впливу УГКЦ на становлення української ідентичності полягає в прагненні зміцнити її морально-етичний сегмент, а також сприятти національній консолідації через участь у міжконфесійному діалозі на основі ідеї киевоцентричності. Остання реалізується через концепцію єдиної «Київської Церкви» як еклезіального виразника національної згуртованості, що передбачає

здобуття патріаршого статусу УГКЦ, а відтак уможлиблює досягнення інституційної єдності Церков Київської традиції;

- відновлення в УГКЦ дискусії щодо націоналізму, перерваної в радянські часи, накладеної на спотворене засвоєння цього поняття в тоталітарний період, спричинило протиставлення у вченні конфесії концептів «патріотизм» і «здоровий націоналізм» з одного боку та «радикальний націоналізм» – з іншого. Критерієм тлумачення Церквою націоналізму стала пріоритетність християнських ідеалів і шанобливе ставлення до гідності людини;

- засадничою тенденцією розвитку вчення УГКЦ щодо суспільних обов'язків її вірних є орієнтування кліру на виконання ролі духовних лідерів, а мирян – на активну участь у політичних процесах. Формування цього комплексу настанов відбувалося шляхом накопичення досвіду під час виборчих кампаній та відображено в низці директив 2002, 2004 та 2006 рр., які заборонили кліру репрезентувати політичні партії або брати участь у виборах у якості кандидатів;

- УГКЦ обстоює положення про вартісність демократії як моделі держави, що уможлиблює контроль над владою з боку громадян засобом виборів, участь у яких витлумачено обов'язком особи підтвердити сповідувані християнські цінності, а також свідченням відповідальності за себе, оточуючих і країну.

Практичне значення одержаних результатів дисертації полягає в можливості їх застосування в наукових, навчальних та прикладних цілях:

фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть слугувати емпіричним підґрунтям для формування науковцями нових концептуальних підходів до зазначеної проблематики; окремі аспекти та положення дисертації можуть бути використані під час викладання курсів з історії України, релігієзнавства, історії релігії, етнології релігії, а також спецкурсів історичної та релігієзнавчої спеціалізацій у вищих навчальних закладах; низка положень дисертації є актуальними з точки зору їх використання державними управліннями різних рівнів в Україні, Церквами і релігійними організаціями для вирішення міжконфесійних, етноконфесійних та міжнаціональних проблем.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації апробовані в публікаціях і виступах дисертанта на 15 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях, зокрема: Міжнародна наукова конференція «Україна – Ватикан: державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи», (Галич, 2011 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського Собору», (Житомир, 2012 р.); Міжнародна конференція «Авраамічні релігії в Україні: історія, етнокультурні взаємовпливи, міжконфесійні взаємини», (Галич, 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Методологічні засади і наступність релігієзнавчих досліджень в Україні», (Тернопіль, 2014 р.); Міжнародна наукова конференція «Роздуми про глобальну політичну теорію (в контексті енцикліки «Caritas in veritate»)» (Львів, 2014 р.); XXXIII Міжнародна науково-практична конференція «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості» (Донецьк, 2014 р.); Міжнародна наукова конференція «Identity and

Globalization: Ethical Implications» (Клайпеда, Литва, 2014 р.); Міжнародна наукова конференція «Україна – Ватикан: християнство в контексті його включення в різноманіття сфер суспільного буття» (Київ, 2014 р.) та ін.

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображені у 22 (двадцяти двох) одноосібних авторських публікаціях. З них 8 (вісім) – у фахових наукових виданнях, затверджених ДАК МОН України для історичних наук, 1 (одна) – у фахових наукових виданнях України, включених у міжнародні наукоментричні бази даних, 1 (одна) – у фахових наукових виданнях закордоном (електронне видання). Також результати та положення дисертації викладені в тезах 9 (дев'ятьох) доповідей, опублікованих у матеріалах конференцій.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури (605 позицій, з яких джерельна база складає 336 найменувань).

Архітектоніку дослідження базовано на аналізі структури і закономірностей розвитку низки аспектів вчення УГКЦ, що детермінували процес його включення у сферу суспільно-політичного життя України 1991 – першої половини 2014 рр. У його першому розділі проаналізовано історіографію і джерельну базу. Це дозволило розглянути у другому розділі витoki та специфіку процесу становлення соціального вчення УГКЦ, розкрити його засадничі поняття гідності людини, її свободи та відповідальності, а також проаналізувати роль і функціональність принципів спільного блага, субсидіарності, солідарності та зміст концепції справедливого суспільства. Саме на них УГКЦ ґрунтує своє бачення природи Церкви, держави і політики, досліджених у третьому розділі. Вченню про роль національного чинника в житті Церкви і суспільства присвячено четвертий розділ. Процес включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя країни, осмислення цієї конфесією морально-етичних вимірів демократії проаналізовані у п'ятому розділі.

Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, з них – 195 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито її зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет, хронологічні і територіальні рамки дослідження, розкрито його теоретико-методологічні засади і методи проведення, сформульовано основні положення новизни і практичне значення роботи, наведено відомості щодо її апробації та вмотивовано структуру дисертації.

У **першому розділі** – «*Історіографія проблеми та джерела дослідження*» – проаналізовано ступінь вивченості проблеми з урахуванням сучасних методологічних підходів у працях українських і зарубіжних вчених, а також подано огляд джерельної бази дослідження.

У **підрозділі 1.1** – «*Стан розробки проблеми в історіографії*» – розглядаються й аналізуються праці українських і зарубіжних істориків, філософів, релігієзнавців, етнологів, політологів, культурологів з досліджуваної проблеми.

Засадничі принципи викладу історії католицизму в Україні сформульовано в томі «Католицизм» за редакцією П. Яроцького десяти томника «Історія релігії в Україні» за редакцією А. Колодного. Помітним внеском у дослідження діяльності Католицької Церкви латинського та східних обрядів, розвитку її вчення в контексті суспільно-політичних процесів, є студії вітчизняних істориків: щодо східної політики Ватикану – Е. Бистрицької, Л. Гентош, Г. Цвенгроша; державно-церковних відносин і взаємовпливу релігії та політики – О. Бегена, Б. Боцюрківа, А. Буравського, В. Войналовича, Я. Грицака, О. Гури, О. Єгрешія, О. Зайцева, О. Лисенка, Г. Надтоки, І.-П. Химки, Н. Шліхти; конфесійних трансформацій та релігійної ідентичності – Б. Гудзяка, Н. Стоколос, Я. Стоцького, О. Турія, В. Пашенка, С. Плохія, І. Поїздник, Р. Шеретюк та низки інших вчених.

У дослідженні ми спиралися на праці українських релігієзнавців-філософів, які з'ясовують вплив глобальних суспільних трансформацій на умови буття Церкви – В. Єленського, А. Колодного; розвиток соціальної доктрини Католицької Церкви – П. Яроцького; релігійну самоідентифікацію та детермінацію соціальної поведінки віруючих – А. Арістової, В. Бодак, О. Горкуші, С. Кияка, В. Климова, П. Павленка, О. Савчука, В. Титаренко, Л. Филипович, А. Юраша; ставлення католицького вчення до лібералізму та неолібералізму – О. Бучми; проблематики міжконфесійних взаємин – В. Бондаренка, М. Черенкова.

Питання національної Церкви, етноконфесійної ідентичності віруючих знайшли історіософський аналіз у науковому доробку М. Бабія, С. Здіорука, А. Колодного, О. Сагана, О. Недавньої, Л. Филипович, В. Шевченка, П. Яроцького.

Серед зарубіжних дослідників, котрі приділили певну увагу проблемам глобальних релігійних трансформацій та вивчають їх ймовірні наслідки, варто виокремити Ж.-П. Віллема, Ф. Гопенбрауерса, Р. Інглегарда, Т. Кодачі, Л. Колаковського, І. Мерджанової, В. Хорвата. Загальноєвропейські тенденції розвитку державно-церковних відносин розглянуто в роботах Дж. Роджерса, П. Розанвалона, що сприяло увиразненню візії автора перспектив формування їх оптимальної моделі в Україні. Подоланню стереотипізованого бачення національної проблематики і націоналізму сприяло залучення праць П. Альтера, А. Валіцького, В. Велімського, Дж. Гатчінсона, Е. Гелнера, Л. Грінфелд, Г. Кона, Я. Крейчі, А. Кріндатча, Дж. Пламенаца, Е. Сміта, Б. Стефанеску, Е. Шилза.

Серед дослідників із середовища Католицької Церкви, котрі приділили увагу аналізу змісту і структури, питанням розвитку соціальних аспектів вчення католицизму, слід відзначити А. Бадджо, Й. Гьофнера, Р. Шнакенбурга. Окремо зазначено, що впродовж останніх десятиліть студіюванню соціального сегменту вчення УГКЦ присвятили праці філософи та богослови цієї конфесії: М. Бендик, І. Гаваньо, П. Галадза, О. Гірник, П. Гусак, М. Димид, С. Келегер, Л. Коваленко, М. Маринович, І. Мончак, І. Музичка, І. Ортинський, С. Сеник, С. Шевчук.

Узагальнено, що утвердження в сучасній вітчизняній та зарубіжній історіографії нових методологічних підходів до вивчення історичних процесів забезпечує дослідника релевантним науковим інструментарієм для цілісного й об'єктивного аналізу соціального аспекту вчення УГКЦ. Релігієзнавчий аналіз

проблеми засвідчив, що значну увагу її дослідники присвятили питанням співвідношення сфер релігійного і національного у вченні й діяльності УГКЦ в Україні. Встановлено, що поглибленого аналізу вимагає осмислення сутності і ролі держави, державно-церковних відносин, тлумачення феноменів нації і націоналізму, критеріїв демократичного устрою, викладених у вченні УГКЦ.

У підрозділі 1.2 – «Джерельна база дослідження» – проаналізовано групи архівних та опублікованих документів і матеріалів.

Оснвою джерельної бази для дослідження передумов і початкових етапів відродження УГКЦ в Україні склали документи Державного архіву Тернопільської області (фонд № 1833 «Виконавчий комітет Тернопільської обласної ради депутатів трудящих»), у яких висвітлено державно-церковні відносини на теренах західноукраїнських областей та процес легалізації ГКЦ; Державного архіву Львівської області (фонд № П-3 «Львівський обком Компартії України»), у яких висвітлено релігійну ситуацію на Львівщині, загалом в УРСР / Україні, а також рух за легалізацію УГКЦ, діяльність кардинала М. І. Любачівського. Інформаційним доповненням до зазначених документів є матеріали архіву Відділу релігій та національностей Управління у справах національностей, релігій та фінансово-планової роботи Департаменту з питань культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації, де опрацьовано одиницю зберігання «Папка № 1991». В архіві Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ опрацьовано справи щодо діяльності єпископа М. Сабриги на початку 1990-х рр.

Істотним доповненням до архівних матеріалів є збірники опублікованих документів, зокрема упорядкованих В. Сергійчуком, В. Мокрим. Базовими для вивчення соціального аспекту вчення УГКЦ є документи збірника «Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989–2008)». Події 2013–2014 рр. та місце в них Церкви, зокрема ГКЦ відображено у виданні «Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка» (2014 р.). Важливим документальним джерелом інформації є церковні і світські періодичні видання.

Відзначено, що основоположними документами Католицької Церкви є «Компендіум Соціальної доктрини Церкви» (2004 р.), «Катехизм Католицької Церкви» (2002 р.). Вчення УГКЦ комплексно представлено в «Катехизмі Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха» (2011 р.).

Цінність для з'ясування витоків традиції пошани до гідності людини в УГКЦ становлять архієрейські послання Й. Сембратовича та А. Шептицького. Сучасне переосмислення проблеми гідності людини у світлі власної традиції знайшло вираження в низці документів кардинала Л. Гузара та архієпископа С. Шевчука.

Якісно новим рівнем осмислення суспільних реалій, державно-церковних відносин, національного чинника в житті Церкви вирізняються «Слово блаженнішого Патріарха Мирослава-Івана до представників обласної та міської рад Львова М. І. Любачівського» (1992 р.), Звернення Синоду єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ «Християни і невивплата зарплатні» (2000 р.), «Привітання на переломі століть» Л. Гузара (2001 р.), «Життя у Христі: моральна катехиза», «Розпорядження Отця і Глави УГКЦ щодо позиції і поведінки

духовенства в теперішній суспільно-політичній ситуації в Україні» (2014 р.), «Звернення греко-католицького єпископату України з приводу суспільно-політичної ситуації в державі» (2014 р.). Програмний характер щодо визначення позиції УГКЦ у питаннях націотворення має праця Л. Гузара «Один Божий народ у краї на Київських горах» (2004 р.) тощо.

Розуміння Церквою сучасних процесів державотворення, демократичного розвитку країни і відповідних настанов для вірних викладене в корпусі документів, передусім створених у періоди виборчих кампаній з 1991 р. до 2014 р.

Наголошено, що визначальними законодавчими документами України є «Конституція України», Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», котрі створили базис для забезпечення прав віруючих і спрямовують розвиток державно-церковних відносин. Міжнародними законодавчими актами у сфері забезпечення гідності людини є «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань», «Декларація про права осіб, які належать до національних чи етнічних, релігійних чи мовних меншин», «Загальна декларація прав людини».

Комплексний розгляд джерельної бази дослідження, попри відсутність структурованої єдності документів, дає підставу вважати, що УГКЦ формує власне соціальне вчення, яке вимагає поглибленого аналізу.

У другому розділі – **«Засади соціальних аспектів вчення УГКЦ»** – проаналізовано витoki та специфіку становлення соціального вчення УГКЦ, розкрито зміст основних теоретичних складових соціальних аспектів вчення Церкви: поняття гідності людини та концепції свободи і відповідальності особи. Досліджено базові принципи цього вчення, категорію «любові-милосердя» як конститутивну у формуванні позиції Церкви щодо суспільних відносин.

У підрозділі 2.1 – *«Соціальне вчення Церкви: витoki та специфіка становлення»* – проведено аналіз понять «доктрина» і «соціальне вчення». Доведено, що УГКЦ через засвоєння соціальної доктрини Католицької Церкви, переосмислення своєї духовно-культурної спадщини та аналіз сучасних суспільних процесів розбудовує власне соціальне вчення як цілісний богословсько-антропологічний комплекс.

Показано, що УГКЦ тлумачить світ як місце зустрічі людини з Богом, через своє вчення розвиває почуття відповідальності за нього. Відтак у полі соціальних аспектів вчення УГКЦ потрапляє широке коло питань – від гідності людини до політики і економіки включно. Становлення соціального вчення конфесії відбувається через його наповнення місцевими сенсами і формами.

У підрозділі 2.2 – *«Гідність людини як основа соціальної позиції Церкви»* – встановлено, що поняття гідності є засадничим для становлення соціального вчення УГКЦ. Екзистенційними характеристиками людини УГКЦ вважає її цінність, здатність до самоусвідомлення, самоконтролю, самовизначення і відкритість до трансцендентного. Останнє вимагає соціальної дії, оскільки лише в соціумі людина спроможна віднайти сенс життя. З'ясовано, що приниження гідності людини УГКЦ трактує як порушення гармонійних зв'язків із Богом. Утверджуючи погляд, що всі

люди рівні в гідності, Церква пропонує розглядати кожну особу як найвищу мету соціальних відносин.

У підрозділі 2.3 – *«Концепція свободи та відповідальності: індивідуальний та суспільний виміри»* – встановлено, що приниження гідності особи спонукає УГКЦ формулювати концепцію, за якою забезпечення свободи людини постає умовою шанування її гідності. Виміром свободи людини, згідно з ученням УГКЦ, є відповідальність за себе та інших, що утверджується справами милосердя.

Доведено, що вчення УГКЦ спонукає громадян дотримуватися світських законів, які узгоджені з моральними настановами. Проте Церква звільняє від обов'язку виконання тих законів, які суперечать християнській моралі. УГКЦ наголошує на кореляції між рівнем моральності, дотриманням прав і забезпеченням свобод у державі. Водночас встановлено, що низка питань, пов'язаних із визначенням меж індивідуальної свободи, забезпеченням її рівня в соціумі, функціонуванням ідеологій, що суперечать християнським поглядам на свободу, не знайшли однозначного тлумачення у вченні УГКЦ.

У підрозділі 2.4 – *«Принципи спільного блага, субсидіарності та солідарності як конститутивні елементи вчення УГКЦ»* – встановлено, що УГКЦ пропонує суспільству дотримуватися принципів спільного блага, субсидіарності і солідарності з метою покращення функціонування його інститутів. Визначальним у вченні Церкви є поняття спільного блага, котре вона розглядає як сукупність суспільних умов, що дозволяють досягти реалізації можливостей людини в соціумі, спрямовують на пошуки суспільного консенсусу й уникнення утисків меншостей. Практичним виміром застосування цього принципу є екуменічна позиція УГКЦ. Принцип субсидіарності у вченні УГКЦ спрямований на уникнення патерналістських тенденцій у суспільстві. Акцентовано на тому, що реалізація принципів спільного блага і субсидіарності можлива за умови дотримання принципу солідарності, оскільки останній урівноважує вимоги обох попередніх, забезпечує гармонійність відносин особи і спільноти.

У підрозділі 2.5 – *«Концепт справедливого суспільства у вченні УГКЦ»* – доведено, що в основі цього концепту є любов до Бога та її вияви в милосерді до ближніх. Любов-милосердя УГКЦ вважає дієвим засобом побудови справедливого суспільства. Справедливість виступає мінімальною мірою любові, яку неможливо реалізувати без відповідального ставлення до себе та інших людей. Необхідність любові-милосердя зобов'язує УГКЦ наголошувати на тому, що життя людини неможливо обмежити раціональною сферою.

У розділі 3. – **«Церква і держава: їх природа та взаємини за вченням УГКЦ»** – досліджено тлумачення в соціальних сегментах вчення УГКЦ природи держави, політики і місця Церкви в суспільно-політичних процесах.

У підрозділі 3.1 – *«Суспільна компетенція Церкви та її підходи до державно-правових відносин»* – з'ясовано, що УГКЦ вважає обов'язком захищати гідність людини, давати відповідну оцінку суспільним процесам та подіям. Держава, з погляду Церкви, є вартісним суспільним інститутом, оптимальною моделлю функціонування якого, як і Церкви, є служіння громадянам у світлі принципів

спільного блага, субсидіарності і солідарності. Відтак держава постає асоціацією громадян, а не системою, що домінує над суспільством. У випадку, коли державна влада нехтує потребами громадян, Церква констатує втрату нею легітимності і залишає за собою право її критики. В українських реаліях Церква розглядає незалежність держави в якості імперативу розвитку людини і народу.

Морально-етичний вимір, згідно з ученням УГКЦ, мають усі галузі суспільного життя, зокрема політика. Доведено, що для УГКЦ характерним є сприйняття політики як діяльності, спрямованої на забезпечення спільного блага громади. Тому політика стає справою кожного громадянина. Державі відводиться роль координатора, серед завдань якого є забезпечення умов розвитку особистості, безконфліктного співжиття представників різних світоглядів і конфесій.

У підрозділі 3.2 – *«Пріоритети та проблеми взаємин УГКЦ і держави»* – проаналізовано практику взаємин УГКЦ і Української держави. Встановлено, що УГКЦ, вільний розвиток якої уможливлений незалежністю України, підтримує її, аргументуючи це тим, що лише самостійна держава належним чином може дбати про народ. Водночас Церква протистоїть окремим прагненням посттоталітарного політикуму використати релігію як засіб досягнення завдань, що перебувають поза релігійною сферою. Реалізуючи постулат про автономію держави і Церкви, УГКЦ активно відстоює свою позицію, не уникаючи гострих дебатів із владою, зокрема з питань політичного протистояння в суспільстві періоду каденцій Президентів України Л. Кучми, В. Ющенко, В. Януковича; порушення громадянських прав та свобод (2002, 2004, 2006, 2013–2014 рр.); нехтування моральними принципами у сфері суспільних відносин (2004, 2006, 2007, 2013–2014 рр.); невиплати заробітної платні (2000 р.); розвитку сім'ї та народжуваності (1991, 1992, 1994–1996, 2002–2004, 2012 рр.) тощо.

У розділі 4. – *«Церква і нація у вченні УГКЦ»* – проаналізовано роль національного чинника, його вплив на екуменічну позицію УГКЦ. Досліджено причини заміщення поняття «націоналізм» на «патріотизм», а також сутність вчення Церкви про «християнський патріотизм».

У підрозділі 4.1 – *«Імплементация в соціальні сегменти вчення УГКЦ концепції «Київської Церкви» як її відповідь на виклики сучасності»* – показано, що зв'язок релігії з національними вимірами буття українського народу є частиною його історичного спадку та складовою формування громадянського суспільства. У сучасний період на статус національної може претендувати лише та Церква, яка формує національну ідентичність, зокрема через збереження традицій, історичної пам'яті, патріотичне виховання тощо.

УГКЦ усвідомлює протиріччя між власним прагненням бути національною і Католицькою водночас. Вирішення цієї проблеми відбувається через її намагання зміцнити автономію у структурі Католицької Церкви та здобути патріарший статус.

Значною перешкодою для національної цілісності України Церква вважає відсутність інституційної єдності між церквами українсько-візантійського обряду. Спробою УГКЦ вирішити цю проблему є опрацювання теорії «Київської Церкви» – спадкоємцями якої є православні конфесії України та УГКЦ. Одночасно елементом

ідентичності УГКЦ виступає єдність з Апостольським Престолом. Відродження «Київської Церкви» УГКЦ вбачає в єдності не через підпорядкування, а через сопричастя.

У підрозділі 4.2 – «Тлумачення УГКЦ феномену націоналізму» – з'ясовано, що ідеї націоналізму у їх зв'язку з релігією є впливовими чинниками формування ідентичностей на пострадянських теренах. Критичному осмисленню піддані практики використання терміну «націоналізм» в однозначно негативному чи позитивному світлі. Встановлено, що підміна терміну «націоналізм» кліше «нацизм» і «фашизм», стереотипізована в радянську добу, нині своїм наслідком має спотворене розуміння змісту поняття «націоналізм». Відзначено, що в документах УГКЦ є маловживаним термін «націоналізм», який заміщено синонімічними поняттями «патріотизм» і «християнський патріотизм».

Продемонстровано, що нині в УГКЦ відновилася припинена в радянські часи дискусія щодо націоналізму. Наголошено, що УГКЦ засуджує радикальний націоналізм, якому протиставляє «здоровий» націоналізм як справжню любов до батьківщини за умови поваги до інших народів. Межею, що відділяє Церкву від некритичного ставлення до феномену націоналізму, є відмінність цінностей: для ідеології націоналізму – це нація і держава, а для Церкви – християнські ідеали, зокрема цінність конкретної людини.

У розділі 5 – «Морально-етичні виміри демократії у вченні УГКЦ» – досліджено морально-етичний контекст тлумачення демократії. З'ясовано, що критеріями демократії є право обирати владу, дотримання принципу толерантності, морально-етичних цінностей. В умовах формування громадянського суспільства в Україні особлива увага УГКЦ зосереджена на питаннях виборів в органи державної влади всіх рівнів і контролю громадян за нею.

У підрозділі 5.1 – «Церква про обов'язки громадян» – з'ясовано, що умовою реалізації теоретичних напрацювань, що складають соціальні аспекти вчення УГКЦ, є рівень їх засвоєння і готовності дотримуватися з боку вірних. Встановлено, що заборона балотуватися до органів влади має на меті збереження авторитету УГКЦ серед вірних, які є прихильниками різних політичних сил. Досліджено, що означена позиція УГКЦ є наслідком поступового обмеження для кліриків права балотуватися і бути обраним, що тривав упродовж 1995 – 2006 рр. Доведено, що одночасно Церква розробляє та імплементує настанови про роль священика як духовного лідера, завданням котрого є прищеплення мирянам моральних цінностей, а також рекомендації щодо покликання мирян-політиків служити своєму народові та обов'язок громадян контролювати діяльність влади.

Критичне ставлення до політиків та органів державного управління, які порушували моральні норми, права і свободи громадян, своє найповніше вираження знайшло в документах УГКЦ, позиції ієрархії та священства періоду Революції Гідності 2013 – 2014 рр.

У підрозділі 5.2 – «Критерії та значимість демократії» – встановлено, що Церква визнає особливу цінність демократичної форми правління, оскільки своїм первинним критерієм вона має гарантію права на зміну влади. З'ясовано, що УГКЦ

не вважає демократію ідеальним політичним устроєм, висуваючи до неї низку застережень. Утримуючись від формулювання терміну «демократія», її засадничим критерієм УГКЦ вважає гарантування толерантності. Церква критикує ліберальний підхід до демократії як проголошення волі більшості найвищим критерієм політичної легітимації, надаючи пріоритет природному закону. Акцентовано, що УГКЦ визнає право влади на примус з метою збереження законності заради спільного блага. Визнання Церквою права громадян на зміну влади разом із вимогами дотримуватися моральних стандартів є підставою обґрунтувати, що в її вченні відбулося імпліцитне поєднання двох форм розуміння легітимності: процедурної легітимності влади, отриманої через її обрання; а також субстанційної легітимності, яку влада набуває через відповідність певній нормі чи цінності.

У підрозділі 5.3 – *«Настанови УГКЦ щодо реалізації громадянами виборчого права та обов'язку відповідальності влади перед народом»* – проаналізовано вчення УГКЦ про вибори як ключовий елемент забезпечення легітимності влади, контролю та оцінки її громадянами. Громадянам рекомендують аналізувати виборчі програми, попередню діяльність відповідних політичних сил та їх діячів, віддавати голоси за тих, хто дбає про інтереси громади, вивчати ставлення кандидатів до проблем гідності і прав людини, зміцнення незалежності держави. Відтак доведено, що настанови УГКЦ щодо важливості виборів є квінтесенцією її прагнень досягти реалізації вимог власного вчення. Неучасть у виборах без поважної причини УГКЦ однозначно характеризує як гріх безвідповідальності та нехтування свободою. Нею засуджуються маніпуляції, спрямовані на фальсифікацію результатів голосування. Обґрунтована думка, що аналіз перебігу суспільно-політичного життя в Україні впродовж 1991 – першої половини 2014 рр. сприяв еволюції вчення УГКЦ про вибори в напрямі від романтизованого сприйняття незалежності як запоруки національного відродження до посилення критичності оцінок і вимог щодо діяльності суб'єктів політичного процесу. Акцентовано на важливості позиції Церкви стосовно того, що участь громадян у політичному житті не закінчується актом голосування. Важливим, згідно з ученням УГКЦ, є подальший контроль за обранцями й особиста праця кожної людини для покращення суспільних умов життя.

У **висновках** відображено основні результати дисертації, в яких обґрунтовано сутність, розкрито та проаналізовано процес включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя України впродовж 1991 – першої половини 2014 рр. Підсумки дослідження, відповідно до поставленої мети та завдань дисертації, зводяться до наступних положень:

– глобальні зміни, пов'язані з деструкцією СРСР, що своїм наслідком мали проголошення незалежності України, надали УГКЦ могутній імпульс для формування соціального вчення – цілісного богословсько-антропологічного корпусу, за допомогою якого у тканину суспільних відносин імплементуються морально-етичні настанови. Соціальне вчення УГКЦ формується як нормативна система, що пропонує суспільству визначені релігійними максимами погляди та дії заради втілення певних ідеалів. Осмислення суспільно-політичної проблематики є

наслідком тлумачення Церкви як спільноти віруючих, покликаної до проголошення і дотримання християнських чеснот;

– в основу випрацювання соціального вчення УГКЦ покладається гідність людини, збереження якої є метою суспільних відносин і гарантується визнанням свободи її волі. Усвідомлення прав та обов'язків особи, що впливають з гідності кожного, зумовлює зміст моралі. Вчення УГКЦ наголошує на кореляції між рівнем моральності та дотримання прав людини з одного боку і загальним станом суспільства й рівнем його добробуту – з іншого. Умовою збереження гідності людини є дотримання принципів спільного блага, субсидіарності та солідарності, які сприяють оптимальному функціонуванню соціальних інститутів. У якості домінант справедливих суспільних відносин культивується практика милосердя;

– державу в соціальних настановах УГКЦ витлумачено як асоціацію громадян, завдання якої полягає в забезпеченні умов життя та координації суспільних відносин. Відтак органи влади покликані служити громаді, а метою політичної діяльності проголошено забезпечення спільного блага всіх її членів. У них засуджується корупція та відчуження влади від народу, що спричиняють втрату політичними елітами легітимності і підривають основи державності. Незалежність України розглядається як умова морально-етичного розвитку громадян, діяльність яких спрямована на її зміцнення. Прийнятною моделлю державно-церковних відносин УГКЦ вважає партнерство, що передбачає автономію обох сторін. УГКЦ визнає цінність громадянського суспільства. Власну роль у трикутнику «громадянське суспільство–держава–Церква» УГКЦ убачає в захисті гідності людини;

– розвиваючи концепцію служіння держави і Церкви власному народу, вона прагне поєднати засади католицької соціальної доктрини та власну українську духовно-культурну традицію, в якій закладено ідеал єдності Церкви як запоруку національної цілісності. Виконанню цього завдання має служити феномен «Київської Церкви», що існувала до розділення 1596 р. Відродити єдність цієї Церкви покликані її спадкоємниці: УАПЦ, УГКЦ, УПЦ КП та УПЦ. Умовою досягнення цієї мети для УГКЦ є збереження зв'язку з Апостольським Престолом на основі моделі сопричастя – єднання у вірі, визнанні і повазі та вирішення питання її патріаршого статусу, що посилить самостійність конфесії. Зв'язок УГКЦ з українською ідентичністю актуалізує питання оцінки нею націоналізму як ідеології та політичного руху. УГКЦ, засуджуючи «радикальний націоналізм», допускає існування «здорового» націоналізму. Критерієм розмежування між ними є виконання обов'язку поважати свою та чужі культури;

– запорукою виконання соціальних настанов вчення УГКЦ є рівень засвоєння їх вірними та їхня готовність дотримуватися його в практичній діяльності. Прагнення до збереження та утвердження морального авторитету спонукало Церкву розмежувати обов'язки духовенства і мирян у сфері суспільно-політичних відносин: завданням духовенства є донесення до віруючих морально-етичних настанов на противагу безпосередній участі в політичному житті в якості претендентів на виборні посади в органи влади; навпаки, мирян спонукано до активної політичної діяльності. Найоптимальнішою формою правління і державного устрою, що

дозволяє громадянам вільно обирати і контролювати владу, УГКЦ визнає демократію та пропонує суспільству власне бачення її критеріїв. Зміст останніх складають права громадян обирати і контролювати владу, гарантії толерантності в суспільстві, а також дотримання морально-етичних норм. Процес імплементації настанов Церкви щодо сутнісного та процесуального зв'язку між демократичними процедурами і вимогою дотримання ціннісного пріоритету гідності людини отримав найповніше вираження в настановах про важливість забезпечення вільних виборів до органів державної влади і збереження контролю за її діяльністю з боку громадян. Загалом вчення УГКЦ про відповідальність влади і значимість контролю за нею як неодмінний елемент демократичного устрою вийшло за межі конфесійних інтересів у сфери національного і загальнолюдського.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНІ В ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті у фахових виданнях:

1. Мороз В. Заповідь любові та її співвідношення з категорією справедливості в соціальному вченні УГКЦ / Володимир Мороз // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Історичне релігієзнавство». – Випуск 3. – 2011. – С. 149–159.

2. Мороз В. Концепція свободи і відповідальності людини в документах УГКЦ / Володимир Мороз // Українське релігієзнавство. – 2010. – № 55. – С. 23–30.

3. Мороз В. Поняття національного у вченні Української Греко-Католицької Церкви років незалежності / Володимир Мороз // Українське релігієзнавство. – 2011. – № 60. – С. 13–22.

4. Мороз В. Нормативний характер принципів соціальної доктрини Католицької Церкви: еволюційний характер становлення / Володимир Мороз // Українське релігієзнавство. – 2014. – № 71–72. – С. 142–148.

5. Мороз В. Просвітницька роль духовенства згідно із вченням УГКЦ / Володимир Мороз // Українське релігієзнавство. – 2011. – № 70. – С. 92–95.

6. Мороз В. Церква і народовладдя: підхід УГКЦ до визначення критеріїв демократії / Володимир Мороз // Українське релігієзнавство. – 2013. – № 66. – С. 327–336.

7. Мороз В. Церква та її завдання у світі: до питання про потенціал суспільного вчення УГКЦ / Володимир Мороз // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Історичне релігієзнавство». – Випуск 2. – 2010. – С. 121–134.

Статті у фахових періодичних виданнях інших держав і фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:

8. Мороз В. Р. Понятие достоинства человека в социальном учении Украинской Греко-Католической Церкви / Владимир Романович Мороз //

Гуманитарные научные исследования. – Январь 2014. – № 1 [Электронный ресурс]. URL: <http://human.snauka.ru/2014/01/5474>

9. Мороз В. Функціональні принципи соціального вчення Української Греко-Католицької Церкви (1991–2011): історико-релігієзнавчий аналіз / Володимир Мороз // Схід. – 2014. – №4 (130), липень – серпень. – С. 92–96.

Матеріали, опубліковані в збірниках наукових праць:

10. Мороз В. Використання принципу спільного блага в документах Української Греко-Католицької Церкви як фактора толеризації суспільних відносин / Володимир Мороз // Україна і Ватикан. Серія збірників наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Вип. IV: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / За загальною ред. О. Береговського (гол. ред.), к. і. н. С. Побуцького, д. філос. н. С. Кияка, В. Дідуха та ін. – Галич; Івано-Франківськ, 2011. – С. 81–88.

11. Мороз В. Р. Гідність проти апатії: шлях виходу із суспільної кризи за вченням УГКЦ та енциклікою «Любов у правді» / Володимир Мороз // Роздуми про глобальну політичну теорію (в контексті енцикліки «Caritas in Veritate»): матеріали доповідей у секціях учасників Міжнародної наукової конференції (Львів 13–14 березня 2014 року). – Львів: Український католицький університет. – С. 47–49.

12. Мороз В. Р. Легітимність влади: до питання про консенсус між вченням церкви і теорією демократії (на прикладі УГКЦ) / Володимир Мороз // Легітимність у постсекулярному світі. Позарелігійні обґрунтування влади, права і соціальної справедливості. Матеріали XXXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості». – Донецьк: «Східний видавничий дім», 2014. – С. 97–100.

13. Мороз В. Р. Осмислення сутності держави, політики у вченні УГКЦ (1991–2011 рр.) / Володимир Мороз // Практична філософія. – 2014. – № 3 (53). – С. 126–133.

14. Мороз В. Поняття «нація» у вченні церков Київської традиції (УПЦ, УПЦ КП, УГКЦ): теоретичний аспект проблеми / Володимир Мороз // Українське православ'я в контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій (пам'яті митрополитів Василя (Липківського) та Іоана (Боднарчука): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 листопада 2014 р., м. Тернопіль) / За заг. ред. д. істор. н. Е. Бистрицької (гол. ред.), д. істор. н. І. Зуляка, д. філос. н. О. Сагана, д. філос. н. Л. Филипович. – Тернопіль–Київ, 2014. – С. 91–95.

15. Мороз В. Природа соціального вчення УГКЦ та перспективи його розвитку в сучасних умовах / Володимир Мороз // Мандрівець. – 2013. – № 2. – С. 73–77.

16. Мороз В. Спадок А. Шептицького у контексті соціальної думки сучасної УГКЦ / Володимир Мороз // Бучацький монастир отців василіян. До 300-ліття заснування. – Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Чин Святого Василя Великого в контексті історико-релігійних процесів в Україні: до 300-ліття заснування Бучацького василіянського монастиря». – Львів: Місіонер, 2012. – С. 215–223.

17. Мороз В. Специфіка відносин УГКЦ і держави в умовах поліконфесійності / Володимир Мороз // Вісник Прикарпатського університету: філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ. – 2013. – Випуск 17. – С. 108–113.

18. Мороз В. Специфіка української ідентичності та УГКЦ: сучасний період / Володимир Мороз // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. У двох частинах. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – Ч. I. – С. 138–142.

19. Мороз В. УГКЦ – пошуки ідентичності (сучасний стан проблеми) / Володимир Мороз // Українське християнство: історія трагедій та уроки сьогодення (1596–1686–1946). Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції // За редакцією проф. Колодного А. М., проф. Яроцького П. Я., проф. Гудими А. М. та ін. – Тернопіль: Видавець Стародубець В. О., 2006. – 160 с. – С. 114–120.

20. Мороз В. УПЦ: національна риторика в контексті проблеми помісної Церкви (2000–2007) / Володимир Мороз // Конфесійне багатоманіття України в контексті духовного і національного відродження. Науковий збірник матеріалів науково-практичної конференції // За редакцією проф. Колодного А. М., проф. Гудими А. М. та ін. – Тернопіль: Видавець ТДТУ імені І. Пулюя, 2007. – 200 с. – С. 153–158.

21. Мороз В. Ставлення до націоналізму в сучасній УГКЦ: теорія і практика утвердження еклезіологічної свідомості / Володимир Мороз // Філософська думка Sententiae. Спецвипуск. – № 4. – 2013. – Герменевтика традиції та сучасності в теології та філософії. – С. 229–253.

22. Мороз В. Учення УГКЦ про обов'язки мирян у суспільно-політичному житті сучасної України // Авраамічні релігії в Україні: історія, етнокультурні взаємовпливи, міжконфесійні взаємини. Матеріали наукової конференції. – Галич: Інформаційно-видавничий відділ Національного заповідника «Давній Галич», 2013. – С. 359–364.

АНОТАЦІЯ

Мороз В. Р. Включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя України (1991 – перша половина 2014 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України (Відділення релігієзнавства). – Київ, 2015.

Дисертація є цілісним історико-релігієзнавчим дослідженням, у якому проаналізовано включення вчення УГКЦ у сферу суспільно-політичного життя України 1991 – першої половини 2014 рр. Соціальні аспекти вчення УГКЦ розглянуто в якості богословсько-антропологічної системи нормативного характеру. Визначено та відтворено засади та історичні умови тлумачення цією Церквою понять гідності людини, свободи та відповідальності особи як визначальних для вчення конфесії. Проаналізовано становлення соціального вчення УГКЦ у контексті суспільно-політичних трансформацій в Україні, зокрема осмислення нею природи

держави і державно-церковних відносин, її позицію щодо критеріїв демократії як політичного ладу і форми правління.

Ключові слова: соціальне вчення, Українська Греко-Католицька Церква, гідність, спільне благо, субсидіарність, солідарність, нація, націоналізм, державно-церковні відносини, демократія.

АННОТАЦИЯ

Мороз В. Р. Включение учения УГКЦ в сферу общественно-политической жизни Украины (1991 – первая половина 2014 гг.) – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. Институт философии имени Г. С. Сковороды Национальной академии наук Украины (Отделение религиоведения). – Киев, 2015.

Диссертация является целостным историко-религиоведческим исследованием, в котором анализируется процесс включения учения УГКЦ в сферу общественно-политической жизни Украины в период 1991 – первой половины 2014 гг. Социальные аспекты учения УГКЦ рассмотрено в качестве богословско-антропологической системы нормативного характера. Определено и воссоздано основы, а также исторические обстоятельства интерпретации Церковью понятий достоинства человека, свободы и ответственности личности как базовых для учения УГКЦ. Проанализировано становление учения УГКЦ в контексте общественно-политических трансформаций в Украине, в частности понимание Церковью природы государства и государственно-церковных отношений, её позицию в отношении к критериям демократии как политического строя и формы правления.

Ключевые слова: социальное учение, Украинская Греко-Католическая Церковь, достоинство, общее благо, субсидиарность, солидарность, нация, национализм, государственно-церковные отношения, демократия.

SUMMARY

Moroz V. The inclusion of the doctrine of the Ukrainian Greek-Catholic Church in areas of social and political life of Ukraine (1991 – the first half of 2014). – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate in historical sciences, speciality 09.00.11. – Religious Studies. – H. S. Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine (Religious studies department). – Kyiv, 2015.

The dissertation is devoted to complex analysis of inclusion process of the Ukrainian Greek-Catholic Church's teaching into socio-political sphere in Ukraine during 1991 – first half of 2014.

The social teaching of Ukrainian Greek-Catholic Church (the UGCC) is examined. The doctrine of the Church springs up as theological and anthropological system with normative nature. Author identified and reproduced foundations as well as historical conditions that Church uses to give an interpretation for notions of human dignity, freedom of will and responsibility. According to researcher standpoint notion of human

Aspects of development of Church's doctrine becomes the object of analysis in context of socio-political transformations. Thereby features of using the principles of the Church's social teaching are studied. That are the principles of common good, subsidiarity and solidarity. The UGCC suggests shaping just society on these backgrounds. Nevertheless, the Church insists on necessity of irrational love-charity in social practice.

Author summarized that the UGCC understands any state as an association of individuals not as separated collective super-individual. The UGCC makes an accent that every state and every Church must serve not to dominate the human. Henceforth the Church imposes on formation the partnership relations between Church and State. The only goal of politics the UGCC like the whole Catholic Church is permanent care over common goal of all society, not just any part of it.

The Church's teaching recognizes the right of resistance to state authorities who neglect mentioned law. Such right in keeping with the Church's teaching is independent from state legislation. Unlike the Roman Catholic Church, the UGCC gives more attention to explanation the nation sphere. Author defined that the UGCC rejects radical nationalism and chauvinism but appreciates national sentiments of believers and its own national character. Two trends of the UGCC teaching to avoidance the term "nationalism" and to interpretation it in neutral light are elucidated.

The explanation of the Church's position toward the democracy hold special place in the dissertation. Specificity of the Church's views upon democracy author deduces from the normative nature of Church's social teaching. Thanks to high care over human dignity, the UGCC motivates believers to take an active position in political affairs. Therefore, the Church approaches to the significance of free democratic election. The UGCC teaching over election of political authorities that must serve their community is the example of apposite implementation of religious intentions into socio-political life. Author gives fundamental explanation how the Church induces people in Ukraine to examine real activity and intentions of political parties and authorities before elections. Moreover, how the Church recommends citizens to keep control over state power even after election.

Key words: social teaching, Ukrainian Greek-Catholic Church, dignity, common good, subsidiarity, solidarity, nation, nationalism, Church-state relation, democracy.

Підписано до друку 16.01.2015 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 01/15/1-9

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.